

Списание "Анамнеза" брой 14, 2012 г.

**За да разлиствате страниците,
посочете с мишката върху долния
десен ъгъл.**

**Можете или да ги обръщатете веднага,
чрез натискане, или да ги разгръщате
бавно, като истинска книга, държейки
натиснат бутона на мишката.**

Приятно четене!

[Свали в PDF](#)

**КН. НИКОЛАЙ ТРУБЕЦКОЙ. „ПРЕДГОВОР“ КЪМ
КНИГАТА НА Х. УЕЛС „РУСИЯ В МЪГЛАТА“ –
КОМЕНТАР НА ФИЛОЛОГА И НА ИСТОРИКА**

Галина Петкова, Дарина Григорова

През 1921 г. – преди деветдесет години – в София заявява себе си като философско и интелектуално течение евразийството. Това е поводът да предложим електронна публикация на текста на Николай Трубецкой, като го съпроводим отново с два самостоятелни коментара¹.

София, септември 2011 г.

Д.Г., Г.П.

¹ „Вж. публикацията „Проф. Ервин Грим за русофилството и русофобството в България – коментар на филолога и на историка“ (Анамнеза, Год. V, 2010, кн. 1, 151-191) <http://www.anamnesis.info/anamneza/BROI11.htm> (18.10.2011)

**Кн. Николай С. Трубецкой
(1890-1938)**

ПРЕДИСЛОВИЕ²

[к книге Г. Уэльса „Россия во мгле“]

*Не над тем смейся, кто на чердаке сеет кукурузу,
а над тем, кто ему при этом помогает.
Кавказская пословица*

*... Глупый английский журналист гораздо более
ответствен
за все эти смертельные страдания, чем всякий коммунист.
Г. Уэльс „Россия во мгле“*

Преднами книга известного английского писателя, автора ряда талантливых фантастических рассказов, Г. Уэльса. На этот раз он написал не сказку, а быль – отчет о своем путешествии в советскую Россию.

Подобные отчеты о путешествиях в эту страну

² Текстът се печата по: Трубецкой, Николай. Предисловие. – Във: Г. Д. Уэльс. *Россия во мгле*. С., 1921, III-XVI. „Предговорът“ на Н. Трубецкой се възпроизвежда на езика на оригинала и е съобразен с нормите на съвременния руски правопис. Запазено е авторовото изписване на фамилията на Х. Уелс и на др. политически и обществени дейци. Използваните от Н. Трубецкой варианти за съкращаване на думата „господин“: „г.“ и „г-н“, са унифицирани и навсякъде е оставено общоприетото съкращение „г-н“. Необходимите разширения на думи са въведени в квадратни скобки (бел. Г. П.).

появлялись уже не раз в английской и французской печати. Однако все они до сих пор писались либо идейными сторонниками русских большевиков, английскими и французскими коммунистами, либо простыми обывателями, людьми мелкими, без имени, без особого авторитета среди своих соотечественников. Г. Уэльс – первый настоящий английский писатель с крупным именем, при том отнюдь не коммунист, который посетил советскую Россию, посетил со специальной целью составить себе беспристрастное мнение о том, что происходит в этой стране и поделиться своими впечатлениями с английским читателем. Выводы его и предлагаемый им план разрешения „русской проблемы“ в общем довольно близки к тому, к чему за последнее время начали склоняться некоторые английские политики с Ллойд Джорджем во главе. Легко понять поэтому, какое громадное значение может иметь книга Уэльса для английского общественного мнения. Нас, русских, за исключением разве некоторой части коммунистов, предложенное Уэльсом разрешение русского вопроса ни в коем случае удовлетворить не может. Поэтому, с точки зрения большинства из нас, книга эта должна быть признана *вредной*³. Но вред она может принести лишь английскому читателю. Читателю русскому книга Уэльса, конечно, вреда не принесет, ибо мы сами видели то, о чем рассказывает г-н Уэльс, составили себе обо всем этом вполне определенное мнение, и никакой английский турист нас, разумеется, не переубедит.

³ Курсивът тук и по-долу в текста е на Н. Трубецкой (бел. Г. П.).

Однако и для русского читателя книга Уэльса представляет некоторый интерес. Прежде всего г-ну Уэльсу удалось в России лично разговаривать с такими людьми, перед глазами которых нас, простых смертных, париев советского строя, никогда и не допустили бы. Но самое интересное для нас в этой книге, конечно, не то, что ее автор видел и слышал, а то, как он все это понял. Книга ярко рисует перед нами психологию отношения типичного англичанина к России, к русским и к русскому вопросу. А т[ак] к[ак] от этой психологии в значительной степени зависит судьба нашей родины, то познакомиться с ней, конечно, очень важно.

В психологическом отношении прежде всего характерен самый факт поездки Уэльса. Г-н Уэльс, собственно, хотел только навестить своего друга Максима Горького, но заодно решил и осмотреть советскую Россию, составить себе окончательное мнение о сущности большевизма и русского вопроса. И вот на все это г-н Уэльс кладет... 15 дней. Немножко мало, скажете Вы. Но г-н Уэльс – человек занятой, ему некогда, а, как всякий англичанин, он настолько непоколебимо уверен в непогрешимости своего „трезвого взгляда на вещи“, своего английского здравого смысла, что 15-ти дней ему вполне достаточно. Его предупреждали, что большевики постараются „втереть ему очки“. Но он на это только презрительно и самодовольно улыбнулся: не так-то легко обмануть англичанина, наделенного врожденным здравым смыслом.

По приезде в Петроград г-н Уэльс особенно

успокоился относительно опасности быть обманутым: в качестве переводчицы и проводника ему дали даму, которая 5 раз сидела в тюрьме за попытки бежать из советской России. Трезвый взгляд на вещи подсказал Уэльсу, что такая дама не будет скрывать от него никаких отрицательных сторон большевизма и, скорее наоборот, будет представлять ему советский строй в самых мрачных красках. Русский человек, м[ожет] б[ыть], сделал бы совершенно иной вывод: он сообразил бы, что эта исстрадавшаяся, запуганная женщина горьким опытом пятикратного сидения в тюрьме прекрасно научилась тому, что можно и чего нельзя говорить, чтобы не подпасть под карающую руку чрезвычайки, сообразил бы, что с ней, вероятно, предварительно переговорили и внушили ей, что ее дальнейшая судьба, м[ожет] б[ыть], даже ее свидание с детьми, живущими в Эстонии, зависит от степени лояльности по отношению к советской власти, которую она проявит в разговорах с Уэльсом. Но такие естественные мысли приходят в голову нам, вероятно, только потому, что мы, русские, лишены того здравого смысла, которым от природы наделены англичане. Г-ну Уэльсу эти соображения в голову не пришли, ибо трезвый взгляд на вещи, между прочим, состоит и в том, чтобы не быть слишком подозрительным, не преувеличивать опасности и полагаться на свои собственные силы.

Не приходили в голову г-на Уэльса и другие мысли. Посетив Дом науки в Петрограде, он растрогался при виде изнуренных и измученных выдающихся представителей русской науки, которые обрадовались его посещению как

радуются арестанты посещению свободного человека. Более всего поразил его научный голод, то, что эти люди страдают от отсутствия книг и подходящих условий для научной работы. И он исполнился негодования... на английскую блокаду, которая не дает возможности русским ученым получать книги и бумагу из-за границы. О том, что проще всего было бы этим несчастным русским ученым выехать за границу, что они к этому и стремятся всей душой, но что при первой же попытке это сделать с ними будет поступлено так же, как с его переводчицей, причем блокада в данном случае никакой роли не играет, – об этом г-н Уэльс почему-то не подумал.

В Доме литературы и искусства г-н Уэльс узнал, что русские писатели новых книг не пишут, а переводят с иностранных языков произведения мировой литературы. Это ему скорее даже понравилось. О том, почему вдруг перестали писать русские беллетристы, он даже и не задумался. Наш брат, конечно, заподозрил бы, что не пишут потому, что лгать не хотят, а правду писать опасно. Но такие мысли могут явиться только у нас, русских, в силу нашей глубокой испорченности. Г-н Уэльс же на этом вопросе даже не остановился: не пишут, так не пишут, может быть, из-за недостатка бумаги, вот и все.

Впрочем, это все вещи, которых г-н Уэльс не заметил или о которых он не подумал. От человека, пробывшего в России всего 15 дней, конечно, нельзя требовать, чтобы он все заметил и обо всем подумал. Гораздо интереснее то, как отнесся г-н Уэльс к тому, что он видел. Общую картину разрушения он, конечно,

не мог не заметить, тем более, что ее от него никто и не собирался скрывать. Но это разрушение есть само по себе объективный факт вполне нейтральный. Все зависит от того, как этот факт объяснить. А объяснение из кратковременного наблюдения выведено быть не может, и г-ну Уэльсу за объяснением, очевидно, пришлось обратиться к своим знакомым. Знакомые эти все принадлежали к „руководящим кругам“, ибо те, которые к этим кругам не принадлежали, естественно, не пускались с г-ном Уэльсом в особенно откровенные разговоры, прекрасно понимая, что эти разговоры так или иначе будут напечатаны. Поэтому объяснение русской разрухи, русского крушения оказалось очень простым, а главное – нам, русским, читавшим большевистские газеты, – чрезвычайно знакомым: оказывается, большевики здесь ни при чем; все произошло исключительно только из-за царизма, капитализма, империализма и, главное, из-за блокады. Большевики только борются с разрухой, и только благодаря их энергии Россия до сих пор еще не вполне погибла. Приехав в Россию на 15 дней, при том по истечении 6 лет со времени своего последнего, столь же кратковременного, посещения России, г-н Уэльс, естественно, принужден судить о том, что за это время происходило на нашей родине, только с чужих слов. А т[ак] к[ак] те сотни тысяч эмигрантов, которые за это время выехали из России, „достойны полного презрения в политическом отношении“, то г-ну Уэльсу остается только судить обо всем происходившем и происходящем в России со слов руководителей советской

политики. Поэтому весьма естественно, что описание событий русской жизни за последние годы в книге Уэльса не всегда совпадает с нашими собственными наблюдениями и воспоминаниями. Уэльс совершенно правильно придает решающее значение в истории русского крушения развалу фронта и явочным порядком произведенной демобилизации бывшей русской армии в 1917 году. Но он, по-видимому, совершенно не знает о той роли, которую в этом явлении играли теперешние правители России. Он констатирует, что при большевиках случаи уличных грабежей и убийств стали гораздо менее часты, чем они были в первый период революции. Но ему, по-видимому, осталось неизвестно, что это произошло главным образом вследствие систематизации и монополизации грабежа советским правительством, вступления всех профессиональных бандитов в ряды разных отрядов особого назначения, а также и вследствие того, что грабить-то теперь уже больше некого⁴. Гениальность большевиков, по мнению г-на Уэльса, проявилась особенно в введении „системы пайков“. Но английский путешественник, по-видимому, не знает, что нормированные цены и продовольственные карточки были введены гораздо раньше, отчасти уже

⁴ О причинах прекращения „неорганизованного“ грабежа г-н Уэльс мог бы, конечно, узнать много интересного от приставленного к нему матроса с серебряным чайником, если бы ему удалось вызвать этого матроса на откровенность. К сожалению, Уэльс вполне удовольствовался заявлением, что чайник попал к матросу легальным путем, не любопытствовал даже узнать, какие именно способы добывания серебряных чайников считаются в советской России „легальными“.

при старом режиме, и что нововведение большевиков в этой области состояло главным образом в использовании этой системы для удерживания в повиновении своих служащих и для выживания со света тех, кто не хочет подчиниться им.

Все эти промахи в изложении фактической стороны дела, конечно, весьма естественны и понятны, если принять во внимание полную зависимость г-на Уэльса от своих информаторов и его трезвую благожелательную доверчивость. Но что в книге Уэльса особенно замечательно, это его впечатления от личных бесед с корифеями большевизма. Характеристики, которые он дает этим людям и их работе, поистине неожиданны. Прежде всего оказывается, что самая основная и типичная черта большевиков и большевизма есть *честность*. Об этой черте Уэльс говорит настойчиво несколько раз. Даже в красном терроре он усмотрел что-то „честное“. Но кроме этого несомненного достоинства, г-н Уэльс признает у большевиков и недостатки. Недостатки эти, впрочем, совсем не те, которые приписываем им мы: главные недостатки большевиков по мнению г-на Уэльса – это неопытность и *наивность*. Заметьте, что дело идет не о каких-нибудь матросах или красноармейцах, а о вождях большевизма, о руководителях советской политики, которые сумели обойти правительство Вильгельма и вот уже более двух лет искусно водят за нос всех корифеев европейской дипломатии с Ллойд Джорджем и Уильсоном во главе, оказывается, все это – по наивности и неопытности. Особенно наивен

Зиновьев. Он не имеет никакого представления о том, что происходит в Ирландии, и все силится понять, кто из борющихся там сторон – пролетарии и кто – буржуи. А когда Уэльс стал расспрашивать этого неопытного простака, что именно он делал в Баку на съезде азиатского пролетариата, то оказалось, что тот и сам не знает, зачем туда ездил. И такое же впечатление бесконечной наивности производили на Уэльса все большевики, с которыми ему приходилось встречаться, кроме разве Ленина, хотя и тот под конец сорвался и начал занимать своего собеседника каким-то детским лепетом об электрификации России. Мы совершенно не сомневаемся в том, что во всех подобных беседах, происходивших во время путешествия по России г-на Уэльса, одна из участвующих сторон была детски наивна. Но были ли этой стороной именно большевики – в этом позволительно усомниться. Одно из двух: или большевики сумели прикинуться дурачками, или г-н Уэльс со своим чисто английским желанием свести все „на простоту“ настолько уверен в непогрешимости своего простого и трезвого, здравого смысла, что уже заранее считал всякого подходящего к нему человека наивным простаком.

В общем, г-ну Уэльсу большевики скорее понравились. Немножко, правда, наивные и простоватые, увлекаются каким-то скучнейшим Марксом, верят каким-то сказкам о таинственном заговоре международного капитала, но в общем – милые люди и, главное, честные. Зато остальные русские – ниже всякой критики. Крестьяне

– бессмысленные полуживотные; интеллигенты – никчемные болтуны, а генералы – так просто разбойники. Большевики в конце концов – единственные люди, люди, с которыми можно разговаривать. Прямо удивительно, как могла существовать Россия раньше, когда эти люди не стояли у власти! Во всяком случае, если теперь на место их сядут какие-нибудь другие русские, то ничего путного они не сделают, а будут только пьянствовать и развратничать.

Таковы общие впечатления г-на Уэльса о России и русских. Следует заметить и особенно подчеркнуть, что он не только не коммунист, но даже и не марксист, что он считает коммунизм утопией и большевистские эксперименты – обреченными на неудачу. Какой же вывод он делает из всего этого, какой план решения русского вопроса кажется ему наилучшим?

План Уэльса состоит в том, чтобы буржуазные государства, особенно Америка, признали русское советское правительство, оказали бы ему полную поддержку и вступили бы с ним немедленно в торговые сношения, образовав для этого особые тресты и консорциумы, ибо большевики по принципиальным соображениям могут торговать лишь с анонимными коллективами, а не с частными людьми. При этом иностранные государства должны всячески стараться поддержать русскую советскую власть, помочь ей окрепнуть, направлять своими мудрыми советами создание коммунистического хозяйства, с которым большевики одни в силу своей наивности и неопытности

справиться не могут. В свою очередь русские коммунисты, увидев столь благожелательное отношение к себе со стороны буржуазных государств, перестанут стремиться к всемирной революции, ибо поймут, что благосостояние коммунистической России можно достигнуть и без этого. Таким образом, в мире установится рай: в России будет коммунизм, в остальных странах – разумно-либеральный капитализм. *Suum cuique*.

Трудно серьезно критиковать этот проект талантливого автора столь многих фантастических рассказов. Во всяком случае, совершенно ясно, что г-н Уэльс совершенно не понял ни сути большевизма, ни, главное, России. Он не заметил того, что коммунисты прежде всего интернационалисты, что до интересов и благосостояния России как таковой им никакого дела нет, что всемирная революция им нужна не для установления экономических и политических сношений с Западом, а, наоборот, к установлению этих сношений они стремятся лишь как к средству вызвать всемирную революцию. Не понял он и того, что даже при снятии блокады, при восстановлении транспорта и проч., русские города все-таки будут голодать, ибо голод есть *raison d'être* и главная опора большевизма, без которой коммунисты не в состоянии будут держать в повиновении население при помощи одного лишь красного террора.

Но самое характерное в этом проекте то, что Россия в нем рассматривается только как географическое понятие, как некоторая площадь земли, способная производить известные продукты и потреблять известные

товары. В этой географической области существует группа людей, захвативших власть, распоряжающихся всеми богатствами страны; эти люди энергичны, но неопытны, и они не прочь распродать некоторое количество захваченных ими богатств в обмен на нужные им товары. Так вот, их-то и надо поддержать, надо им помочь извлечь из этой площади земли как можно больше сырья, в котором так нуждается население европейских и американских государств. Они сами, эти люди, уже идут на это. Таинственный г-н Вандерлип, по-видимому, уже получил какие-то концессии... О том, что в этой географической территории существует население, что это население имеет свои традиции, свои желания, свои потребности, не только материальные, но и духовные, автор проекта совсем забыл. Как отнесется это население к проекту – это его мало интересует, ибо население все равно подавлено, и советскому правительству, конечно, ничего не стоит справиться со всякими попытками протеста, особенно, если иностранные опекуны поддержат его в этом отношении. К тому же, большевики говорят, что крестьяне их любят и что крестьянские восстания не заслуживают сколько-нибудь серьезного внимания. Русская интеллигенция, конечно, есть еще более *quantité négligeable*. Что она не сочувствует большевикам, это г-н Уэльс, конечно, знает. Но он приписывает это тому, что интеллигенция в городах голодает. Что, кроме физических лишений, интеллигенция испытывает и моральные страдания, что главный кошмар в советском строе вовсе не голод,

а именно чувство постоянного угнетения, животного страха смерти и безысходного рабства у ненавистного и презираемого хозяина, – этого г-н Уэльс даже и не понял. Да его и не интересует душа русского человека: „трезвый взгляд на вещи“ заставляет заниматься только фактами, а не психологией.

Это безграничное презрение к русской душе, а следовательно и к России, как к нации, характерно не для одного только Уэльса, но и для большинства тех его соотечественников, которые, как и он, пытаются найти разрешение русского вопроса. Искреннего желания помочь настоящему русскому горю и узнать, хотят ли русские быть под большевиками или не хотят, этого желания у английских политиков искать нечего. Созыв Учредительного собрания, которое некоторые из них иногда ставят как условие признания того или иного русского правительства, есть не более как отговорка, формальный повод, на который иногда удобно сослаться. По существу, желания русского народа и русское общественное мнение никого из англичан, подобных Уэльсу, не интересуют, ибо они глубоко презирают нашу полуазиатскую страну.

Но в этом презрении к нам таится и опасность для них самих. Ведь та благожелательная снисходительность к русскому советскому правительству, которую проявляет г-н Уэльс и некоторые из его соотечественников, в конце концов, основана на том, что в глубине души они презирают и большевиков, презирают настолько сильно, что не могут допустить какой-нибудь серьезной

опасности для Англии или ее колоний со стороны этих презренных полуевропейцев. Большевики учитывают это и втихомолку роют глубокую яму для своих презрительных благожелателей, предвидя, что рано или поздно эти гг. Уэльсы с гордо поднятой головой и с снисходительно-самодовольной усмешкой на устах вдруг провалятся с треском в эту яму, вырытую для них этими „наивными, но честными“ людьми.

В некоторых местах своей книги г-н Уэльс, благодаря некоторой художественной интуиции, которой он, как талантливый писатель, несомненно, обладает, как будто что-то предчувствует и мельком видит за спиной большевизма какое-то странное и дикое лицо – лицо азиатского или полуазиатского „варвара“. Только непреодолимое презрение ко всякому неевропейцу не позволяет ему отнестись к этому лицу серьезно. А между тем в этом лице – суть дела. Коммунисты тщетно стараются надеть на него чуждую ему красную маску марксизма, но маска эта искусственна и случайна. По существу, у нас в России и в Азии *народный* „большевизм“ есть восстание не бедных против богатых, а презираемых против презирающих. И острие его направлено прежде всего против тех самодовольных европейцев, которые все неевропейское человечество рассматривают только как этнографический материал, как рабов, нужных лишь для того, чтобы поставлять Европе сырье и покупать европейские товары.

Подготовка текста и редакция
Галина Петкова

„Предговорът“ на Н. Трубецкой,
който е повече от един предговор...
Коментар на филолога:

През 1921 г. Руско-българското книгоиздателство (Российско-болгарское книгоиздательство) в София, основано от руски емигранти, издава книгата на английския писател Х. Уелс „Русия в мъглата“, излязла от печат година преди това, в превод на руски и с предговор от кн. Николай Трубецкой.

Потомък на аристократичен род, Н. Трубецкой попада с цялото си семейство в София през май 1920 г. и, след доста сложна процедура по назначаване, на 21 септември 1920 г. подписва двугодишен договор за редовен доцент в Катедрата по сравнително езиковедие на Историко-филологическия факултет на Софийския университет⁵. Зародилите се обаче конфликти с част от българските професори започват да пречат на преподавателската и изследователската му дейност и го карат още през 1921 г. да потърси по-достойни условия за живеене и развитие. От зимния семестър на учебната 1922/1923 г. той вече е във Виенския университет.

Станалото с Трубецкой е знаков пример за разминаването между българското академично пространство и редица руски учени-емигранти, останали

⁵ Подробно за тази процедура, както и за живота на кн. Н. Трубецкой в София, вж.: Мещерски, Андрей. *Опит за биобиблиография на професор Н. С. Трубецкой (Из личния архив на А. П. Мещерски – София)*. Подготовка за печат: Т. Галчева. – *Литературна мисъл* (София), 1991, № 4, 138-151.

непоискани или отхвърлени от него. От друга страна, опитът на невписване в чуждото е емблематичен за онези, за които, по думите на самия Трубецкой, е характерно „печалното обстоятелство“, че „началото на революцията“ съвпада с „началото“ на научната им дейност и ги лишава от възможността да печатат своите трудове⁶. За младите руски учени емиграцията/България парадоксално или закономерно оголва липси (на родното, на своето, на културна памет, на духовна традиция, лични) и стимулира силна рефлексия за намиране и осмисляне на собствена(та) идентичност в ситуацията на криза. Едни от тях излизат от символната опека на „бащите“ и „погребват“ в интерпретациите си европоцентризма на руската култура, като преплитат основата ѝ с „източен вътък“. Така през 1921 г. в София проговаря евразийството. Едва ли има по-лаишко обяснение за неговата поява, но винаги съм смятала, че то е иницирано от „синовете“, не пожелали да останат „незабелязани“⁷.

Предговорът към творбата на Х. Уелс принадлежи към софийския корпус текстове на учения. В хронология той е отпечатан след книгата „Европа и човечество“ (1920) и успоредява предговора и статиите на Трубецкой

6 Цит. по: Мещерски, Андрей. Цит. съч., с. 141.

7 Концептуализацията на „незабелязаното поколение“ е дело на Владимир Варшавски, чиято едноименна книга предизвиква широка полемика сред руската емиграция. Вж.: Варшавски, Владимир. *Незамеченное поколение*. Ню-Йорк, 1956. В езика на Варшавски впрочем „поколение“ е означаващо преди всичко за „емигрантските синове“, останали „руски момчета“ и преминали през трудното конструиране на „Имената-на-Бащата“, както биха се изразили някои.

от сборника „Исход к Востоку. Предчувствия и свершения. Утверждение евразийцев“ (1921). Положен в този контекст, предговорът към „Русия в мъглата“ остава за изследвачите някак маргинализиран и като че ли в периферията на техните интереси.

Книгата на Х. Уелс излиза през 1920 г. и видимо имиджът на болшевишка Русия, който тя артикулира, както и подходът на английския писател кореспондират с идеите, обсъждани тогава в София. За Трубецкой творбата на Уелс е пример, доказващ пренебрежението на европейския свят към Русия, и той я квалифицира за „вредна“⁸. Мислен в този ракурс, „Предговорът“ може да бъде съотнесен с евразийските рефлексии на руския учен.

Каквато и отговорност за книгата да носи, един предговор е винаги битуване „извън“ нея, „помощен дискурс“, в говоренето на Ж. Дерида⁹, „автономен текст“, написан „по повод на друг“¹⁰, или „паратекст“¹¹ в класификациите на Ж. Женет. Подобна „отвъдност спрямо“, но и „ангажираност“ с книгата, очевидно правят преамбулата важна за Трубецкой. Последната разрешава на автора си да каже онова, което той смята, че трябва да се каже именно в нея, най-малкото защото представянето на Уелсовата творба предполага и други възможности – отзив (в емигрантския печат?), доклад

⁸ Трубецкой, Николай. Предисловие. – Във: Г. Д. Уэльс. *Россия во мгле*. С., 1921, с. IV.

⁹ Derrida, Jacques. *La Dissémination*. Paris, 1972, p. 35.

¹⁰ Genette, Gérard. *Seuils*. Paris, 1987, p. 150.

¹¹ Genette, Gérard. Op. cit., p. 7.

(в рамките на Славянското дружество?), реферат (пред Руския религиозно-философски кръжок в София?¹²) или игнориране, мълчание. „Вредната“ книга обаче не само е преведена на руски език, но и дискредитирана в предговор, който теоретиците биха нарекли „негативистки“¹³ или „опозиционен“¹⁴.

Родовото название – „Предговор“ – е уплътнено от два епиграфа: кавказка пословица и цитат от самия текст на Уелс. Обикновено се казва, че епиграфът коментира, изяснява, оправдава, защитава заглавието¹⁵. При Трубецкой „изтритото“ заглавие става чист екран, върху който се проектират смислите на епиграфите. От друга страна, последните антиципират предговора и формулират – а priori за читателя – главните му послания. От трета, изнесени в абсолютното начало, епиграфите „дублират“ предговора и манипулират тълкуването на цялата книга.

Атрибутирането на пословицата въвежда азиатския палимпсест на руското, а самата тя внушава неразбирането като основен код на комуникация между Европа и Русия. Вторият епиграф повтаря Уелсовото ¹² През 1921 г. впрочем списание „Славянски глас“ съобщава за изнесени пред Руския религиозно-философски кръжок реферати от кн. Н. С. Трубецкой и Г. В. Флоровски, „посветени на въпроса за историческите пътища на Русия“ и предизвикали „особен интерес“. Според информацията, референтите възкресяват „препирните“ на западници и славянофили и „призовават да се строи нова Русия по заветите на „източната“ народна душа“. Вж.: *Славянски глас* (София), 1921, № 5-6, с. 46.

¹³ Ibidem, p. 172.

¹⁴ Schaeffer, Jean-Marie. Note sur la préface philosophique. – *Poétique. Paratexte*. Févr. 1987, No 69, p. 43.

¹⁵ Genette, Gérard. Op. cit., p. 145.

твърдение за „глупавия английски журналист“¹⁶ и неговата много по-голяма, в сравнение с тази на „всеки комунист“, отговорност за страданията в болшевишка Русия¹⁷. Той е комплементарно свързан с паремията и двусмислено илюстрира/доказва нейната „истина“. Така епиграфите оголват болезнените точки, около които се надгражда размишлението на Трубецкой: презрителното отношение на самодоволния европейски свят към не-европейците и неадекватността на Европа към процесите в Русия.

„Предговорът“ е прицелен в реалното историческо време и борава с факти от и интерпретации за живота в съветска Русия, взети от книгата на английския писател. Уелсовият „план за решение на руския въпрос“¹⁸, зад който ученият провижда европейския такъв, negliжира мнението на русите за ставащото в родината им и сплита неразбирането за същината на болшевизма с нежеланието за вникване в руската душа. Трубецкой не се ограничава с методично причинно-следствено излагане/опровергаване на наблюденията и заключенията на Уелс в един конкретно-исторически план, а конструира чужда (европейска, английска, на метонимичен принцип) менталност („психология“¹⁹), „типична“ и неспособна да възприема руското: писателят-фантаст²⁰ „като всеки

16 Трубецкой, Николай. Предисловие ..., с. III.

17 Трубецкой, Николай. Предисловие ..., с. III.

18 Трубецкой, Николай. Предисловие ..., с. XI.

19 Трубецкой, Николай. Предисловие ..., с. IV, V, XIV.

20 Все пак Трубецкой снизходително признава, че Уелс „като талантлив писател“ „притежава“ „известна художествена интуиция“. // Трубецкой, Николай. Предисловие ..., с. XV.

(курсивът мой – Г. П.) англичанин“²¹ има „трезв поглед за нещата“²², с който измерва света, защото „англичаните по природа (курсивът мой – Г. П.)“ „са надарени със здрав разум“²³.

Откъде обаче идва раздражението на Трубецкой, на места редуциращо дискурса на предговора до публицистичния? От пробива в самодостатъчността на „ние, русите“? От ревността, че един чужденец има „своя“ визия за Русия (разграждаща нейната държавност и редуцираща я до „географско понятие“²⁴), че не-руското си позволява да размишлява „твоего“, да гради хетероимиджи, които, колкото и разслоени и неточни да са, имат (?) правото на собствено битие? Само невместимият херменевтичен капацитет на западния човек за Русия ли е афективният резервоар, който захранва недоволството и се излива в патетична риторика? Или сходството в погледа и на двамата автори, фиксираше азиатското лице на Русия (оставям настрана конкретния въпрос за търговските връзки между Европа, САЩ и Русия, който евразийците също обсъждат), дразни повече, защото дестабилизира разликите помежду им? На тези нива аргументацията на Трубецкой е националистично-иррационална, тя емоционално „докосва“ читателя и може

21 Трубецкой, Николай. Предисловие ..., с. V.

22 Трубецкой, Николай. Предисловие ..., с. V, VI, XIV.

23 Предисловие ..., с. VI. Срв.: „... г-н Уелс со своим чисто английским желанием свести все „на простоту“ настолько уверен в непогрешимости своего простого и трезвого, здравого смысла, что уже заранее считал всякого подходящего к нему человека наивным простаком“. // Трубецкой, Николай. Предисловие ..., с. XI.

24 Трубецкой, Николай. Предисловие ..., с. XIII.

да бъде логизирана с „ние, русите, най-добре познаваме себе си“. Белязан от нарцисизъм, предговорът тук се превръща в ритуал за представяне на „своето“, вече „идентично с Истината“.

Инклузивното „ние, русите“ (с изключение на „някаква част комунисти“²⁵, от името на които говори и към които се обръща Трубецкой, е изключително пропукливо, както ни показва историята на руската емиграция. Ако евразийският сборник със своята рефлексия и изводи едва ли би бил приет от масовия руски емигрантски читател, то преведената и предговорена книга на Уелс очевидно е адресирана към широката емигрантска аудитория, отрицателно, поне през 1921 г., настроена към болшевишкия модел на управление. Подобен билингвизъм в себеизговарянето сякаш цели илюстриране и апофатично утвърждаване на евразийските идеи сред онези, които вероятно няма да станат техни последователи или да прочетат сборника „Исход к Востоку“.

Текстът на Трубецкой не отхвърля многогласието в дискусиата и представя различни гледни точки – на Уелс, на болшевиките, на „ние, русите“. Постепенно обаче тази вътрешна комуникативност се монополизира от автора, който заема позата на ментор, а гласът му се трансформира в „глас на Истината“. Опитвайки се да поправи историческите грешки на Уелс и европейското мислене, Трубецкой систематизира познание и концептуализира „руското“, „европейското“, „руската

²⁵ Трубецкой, Николай. Предисловие ..., с. IV.

Корица на изданието от 1921 г., напечатано в София

Корица на изданието от 1922 г., напечатано в Харков

Титулен лист на изданието от 1922 г., напечатано в Харков

революция“, „болшевизма“. Диренето на истината за Русия в един момент застива в нейното възвестяване. Дори рискувам да формулирам, че конкретиката и емпириката постепенно калцират в евразийски означаващи, а предговорът улавя „точката на втвърдяване“ на историята в метаистория²⁶. Той не само подлага на коригиращо четене „вредната“ Уелсова книга, но нещо много повече – предлага път към мъдростта и знанието²⁷.

Ж. Дерида сравнява един предговор със „семе“, което може да остава, да (по)ражда, да се губи²⁸. Загубите/замените и модификациите сякаш са маркер за неговата дълговечност или изпълнена мисия²⁹.

Какво се случва с „Предговора“ на Трубецкой след 1921 г.?

Корицата и титулният лист на софийското издание на книгата на Уелс, където е отпечатан за първи

²⁶ Текстът на Трубецкой може да се размишлява през разделението (или преодоляването му?) на „увод“ и „предговор“, което прави Дерида, когато става дума за предговора на един философски текст. „Уводът“ в своята единичност представя определени концепти, в него говори философът, това говорене е некомуникативно, то не се интересува от историчността и обстоятелствата около създаването на книгата. „Предговорът“ може да се възпроизвежда в различните издания и е внимателен за историята и конкретните обстоятелства, а неговият автор е един сред многото гласове, които се сблъскват в полето на философско познание. // Derrida, Jacques. Op. cit., p. 23.

²⁷ М. Шефер вижда подобен предговор като „педагогичен“. // Schaeffer, Jean-Marie. Op. cit., p. 40.

²⁸ Derrida, Jacques. Op. cit., p. 52.

²⁹ Във всеки случай, според Женет, предговор, написан за едно издание може да „изчезва“ окончателно или не в по-късни издания, ако е изпълнил своите функции. // Genette, Gérard. Op. cit., p. 163.

път текстът на Трубецкой, имат еднакво оформление. Съдържанието обаче на подзаглавната информация и нейната подредба не определят категорично т.н. „авторска отговорност“ на превода. Родителният падеж вменява на Н. Трубецкой авторството и на превода, и на предговора. Двете сведения обаче не са съчинително свързани („превод и предисловие от ...“), а са зависими едно от друго („превод с предисловие от ...“). Пространственият процеп при разполагането им на корицата внася допълнителен, поне за мен, нюанс на определена неравноправност, оттук и моето усъмняване в „неделимостта“ на авторството.

През 1922, само година след софийското, в Харков излиза ново издание на „Русия в мъглата“³⁰. Днес то липсва дори в руските библиотеки и представа за него успех да получа от няколко фотоса – на корицата, на титулния лист и на страницата, съшила края на предговора към творбата и първия очерк на Уелс, представени в украински сайт за продажба на книги чрез Интернет³¹. За разлика от софийското издание, набрано според руската дореволюционна ортография, харковското следва нормите на реформираната такава, установени с декрет през 1918 г.: оттогава и задълго правописът става активен участник в противопоставянето на „новата“ и „старата“ руска култура.

³⁰ Вж. библиографското описание на книгата: <http://fantlab.ru/edition30774> (17.08.2011).

³¹ В края на август 2011 г. обаче информацията за продажбата е изведена като остаряла и от нея е запазено само кеширано копие. (22.08.2011).

— 221 —
 сивденничните суровици, които все не-проско-
 ско неслухателно разпитват, тогава мислът аетро-
 фически изгрява, като рибата, пулхавя лиза дла
 тига, чтобы постамить Европ сыре и поучить евро-
 пейские товары.

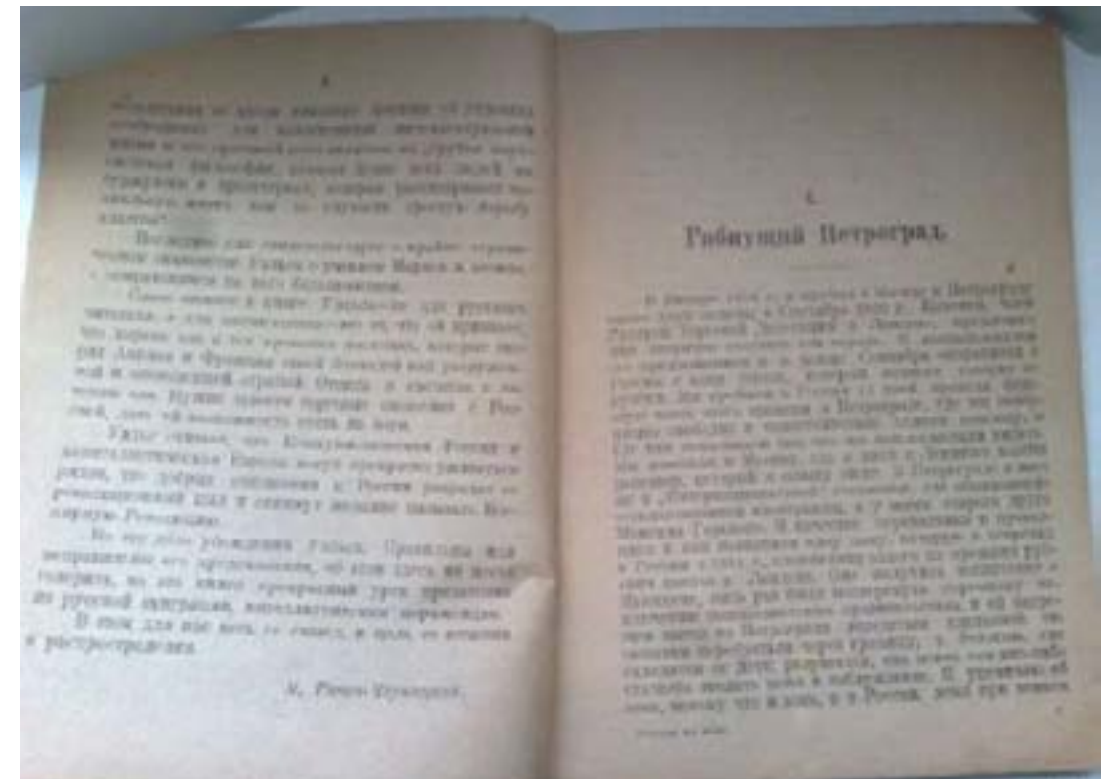
Кн. Н. С. Трубецк.

Гибнуци Петроградъ.

Во Январі 1904 г. в пролѣтъ въ Москвѣ и Петро-
 градѣ было двухъ недели; въ Септѣбрѣ 1920 г. Казе-
 нитъ, когдѣ Русскій Торгослѣ Делгатакъ въ Лондонѣ,
 предложилъ мнѣ вторично посѣтить это города. Я ко-
 нсоловантъ его предложениа и въ мѣсѣ Септѣбрѣ
 отпразилъ въ Россіа съ морскѣ плаваніа, который по-
 мѣнѣе говорить по русскѣ. Мы вѣрѣли въ Россіа
 15 дѣтъ, провѣдѣ болѣе часть этого времени въ Петро-
 градѣ, гдѣ мы совершенно свободно и равноправно
 ходили по городу, и гдѣ никакъ не чувствовали, что мы
 только желаемъ видѣть. Мы вѣсѣли въ Москвѣ, гдѣ я
 вѣсѣлъ съ Антониа дѣлѣтъ разговоръ, который в сѣнѣ
 имѣлъ въ Петроградѣ и жилъ въ „Имѣриональ-
 ной“ гостиницѣ, гдѣ обыкновенно оставалось не-
 стравни, и у моего старѣ друга Максима Горькаго. Въ
 мѣсѣтъ вѣрѣдѣ и провѣдѣ въ мѣсѣтъ похвалили
 одну даму, которую я встрѣчалъ въ Россіа въ 1914 г.,
 племянниау своего вѣтъ вѣрѣдѣ русскѣ пославъ въ
 Лондонѣ. Она получила воспитаніа въ Ньюкаслѣ, гдѣ

Краят на предговора на Н. Трубецкой и началото на първия очерк на Х. Уелс в софийското издание на „Русия в мъглата“ от 1921 г.

От подзаглавните данни на харковската корица, която иначе следва модела на софийската, читателят разбира, че става дума за „второ издание“, но нямам основание да смятам, че по-нататък в паратекстовото пространство се пояснява къде и от кого е било осъществено първото. Типографското оформление на титулния лист също е идентично с това на софийското издание, единствената разлика е променената „авторска отговорност“ на предговора. Под информацията „превод от английски“ отново няма атрибутиране и след

Краят на предговора на М. Равич-Черкаски и началото на първия очерк на Х. Уелс в харковското издание на „Русия в мъглата“ от 1922 г.

забележим пространствен луфт, дори малко по-широк от този на софийската корица, се въвежда името на автора на предговора – „М. Равич-Черкаски“.

„Новият“ предговор е написан от Мойсей Равич-Черкаски (1884-1936), един от основателите на Комунистическата партия на Украйна, историк и общественик, репресиран след 1932 г. като „носител на престъпни троцкистки идеи“³². В преамбулата е заложен „болшевишкият“ прочит на Уелсовата творба, вероятно полюсен спрямо версията на Трубецкой, неуместна за

32 За М. Равич-Черкаски вж. по-подробно http://ru.wikipedia.org/wiki/Равич-Черкасский,_Моисей_Ефимович

мястото на публикуването. Равич-Черкасски очевидно познава софийския предговор, чието „заглавие“ повтаря³³. Той заявява, че, според неговото „ние“, книгата на Уелс е „прекрасен урок за предателите отруската емиграция и интеллигентските пораженци“, с който се изчерпва „целият й смисъл“ и „целта на нейното издаване и разпространяване“³⁴. Любопитно е, че и Равич-Черкасски – след Трубецкой – се отнася снизходително към „предсказанията“³⁵ на Уелс, но вече от гледна точка на победилия пролетариат.

Английският превод в харковското издание е същият, както този в софийското: ако се сравнят страниците, на които е отпечатано началото на първия очерк – „Загиващият Петроград“ („Гибнувший Петроград“) – се вижда, че и двата текста са идентични. Освен казаното дотук, римската пагинация и на двата предговора, както и сходното оформление и обем на книжните тела ме карат да мисля, че харковското издание активно „браконьерства“ (в смисъла на М. дьо Серто³⁶) из софийското.

И емигрантският, и болшевишкият предговор, авторите на които се оказват с инкриминирани репутации в съветска Русия, а после и в СССР, явно (до)

33 Равич-Черкасский, Моисей. Предисловие. – Във: Г. Д. Уэльс. *Россия во мгле*. Издание второе. Харьков, 1922.

34 „В этом для нас (курсивът мой – Г.П.) весь ее смысл и цель ее издания и распространения“. // Равич-Черкасский, Моисей. Цит. съч., с. X.

35 Равич-Черкасский, Моисей. Цит. съч., с. X.

36 Вж. Дьо Серто, Мишел. *Изобретяване на всекидневието*. С., 2002.

набавят на творбата на Уелс достатъчна политическа неблагонадеждност. Трябва да минат няколко десетилетия, докато „Русия в мъглата“ бъде официозно адаптирана.

През 1958 г. е отпечатано издание на книгата на Х. Уелс³⁷ в превод на руски, различен от досегашния, и снабдено с предговор, написан (?) от автора на руския текст на знаменитата „Варшавянка“, впоследствие – съветски партиен и държавен функционер, академик Глеб Кржижановски (1872-1959)³⁸. Този предговор също „помни“ текста на Трубецкой, чиято оценка за творбата на английския писател – „вредна книга“ – е цитирана, но без да се персонализира авторството³⁹. Текстът на Кржижановски изобилства с политически клишета, но и в него на Уелс не са спестени критиките: „фотографската точност на описанията“⁴⁰ и „прогресивното значение на писателя“⁴¹ са противопоставени на „слабостта на обобщенията“ и „неразбирането за движещите сили и същността на пролетарската революция“⁴². През 1964 г. излиза нов руски превод на книгата, издаден в рамките на последния, 15-ти, том от събраните съчинения на Х. Уелс, Герберт. *Россия во мгле*. Перевод с английского В. Пастоева и И. Виккер. М., 1958.

38 За Глеб Кржижановски вж. по-подробно:

http://ru.wikipedia.org/wiki/Кржижановский,_Глеб_Максимилианович (17.08.2011).

39 „Недаром белогвардейщина поспешила объявить произведение Уэллса „вредной“ книгой“. // Кржижановский, Глеб. Предисловие. – Във: Уэльс, Герберт. *Россия во мгле*. Перевод с английского В. Пастоева и И. Виккер. М., 1958, с. 5.

40 Кржижановский, Глеб. Цит. съч., с. 4.

41 Пак там, с. 6.

42 Пак там, с. 4.

Уелс. Но това вече е друг разговор – за преводите и рецепцията на творбата в рускоезичния свят, от една страна, а от друга – за диалога между „свое“ и „чуждо“, за тълкувателните недоразумения между „руско“ и „неруско“.

Теоретизациите уточняват, че един предговор може не само да изчезва или да се замества, но и да променя паратекстовия си статут. В издадения през 1995 г. том с избрани трудове на Н. Трубецкой, съставен и подготвен от В. М. Живов⁴³, „предговорът“ се трансформира в „изследване“, „научна творба“ сред други подобни, със самостоятелна употреба и на свой ред съпроводена от паратекст – неточна коментарна бележка впрочем⁴⁴.

Не съм и предполагала, че текстът на Трубецкой може да има подобно постмодерно битие – да присъства в заличаването и да се пренамира в загубите. Липсваше сякаш електронното издание на „Предговора“, което се случва с настоящата публикация. Какви ли ще бъдат следващите му преображения?

Галина Петкова

НИКОЛАЙ ТРУБЕЦКОЙ ЗА ХЪРБЪРТ УЕЛС, БОЛШЕВИКИТЕ И РУСКИЯ ВЪПРОС Коментар на историка:

Европа – най-вече като културно понятие, винаги е била ориентир за националната идентификация на руската обществена мисъл – било то с положителен (западниците-либерали), или с отрицателен знак (славянофилите, почвениците-консерватори, западниците-социалисти). Тази своеобразна интелектуална шизофрения на „руското“ и „европейското“ в националното самосъзнание е и резултат от триадата, или националната координатна система на Русия, включваща от XVIII век до днес трите си измерения: европейска култура, източна държавност и православна религия.

На „европейския комплекс“ на руснаците обаче е огледален „руският комплекс“ на европейците, за които Русия си остава огромна, загадъчна и най-вече непредсказуема.

През 1920 г. – три години след разпадането на Романова Русия и раждането на Съветска Русия, са публикувани две книги: английският поглед към нова Русия – „Русия в мъглата“ на писателя-фантаст Хърбърт Уелс, и руският към стара Европа – „Европа и човечеството“ на руския емигрант и основоположник на евразийската идеология граф Николай Трубецкой.

⁴³ Трубецкой, Николай. *История. Култура. Язык*. Составление, подготовка текста и комментарии доктора филологических наук В. М. Живова. М., 1995.

⁴⁴ Трубецкой, Николай. *История. Култура. Язык...*, с. 778.

Тъй като, за съжаление, Хърбърт Уелс не е писал предговор към „Европа и човечеството“, публикувана за първи път в София, а и погледът на европейца към Русия не е за вътрешна рефлексия и национална идентификация, какъвто е руският към Европа, единственото текстово поле, където двете гледни точки се пресрещат, е предисловието на Николай Трубецкой към „Русия в мъглата“.

Интересът на Трубецкой към книгата е заради „психологията на отношенияето на типичния англичанин към Русия, към руснаците и към руския въпрос“. Интересът на Уелс към революционна Русия е заради съдбата на Европа. Уелс определя 1917 г. като „грандиозна катастрофа“ на „прогнилата Руска империя“, призната от него обаче като „част от стария цивилизован свят“. Оттук и опасенията на писателя за бъдещето на останалата част от Стария свят – Европа: „За западния читател най-важното – плашещо и тревожно – се състои в това, че рухна една социална и икономическа система, подобна на нашата и неразривно свързана с нея“⁴⁵.

И Трубецкой, и Уелс отричат марксизма. Ако Уелс се отнася към Маркс по-скоро с леко иронична досада: „...в Русия пасивното ми неприемане на Маркс премина в доста активна враждебност [...] Вездесъщото изображение на тази брада ме дразнеше все повече и повече. Неудържимо ми се прииска да обръсна Карл

45 Герберт Уэллс. Россия во мгле. – В: *Собрание сочинений в 15-ти томах. Том 15.* Москва, 1964, 5–6. <http://lib.ru/INOFANT/UELS/russia.txt> (9.11.11)

Маркс“⁴⁶, то Трубецкой е далеч по-сериозен: „Аз съм антимарксист и антиматериалист, и аз никога няма да приема никакви идеологически компромиси с марксизма и материализма“⁴⁷.

Антимарксизмът на Трубецкой има и религиозен характер. Руският граф възприема емигрантска Русия като „антиболшевишка“ и „антисатанинска“, а основната ѝ роля – защита и популяризиране на православието, което по силата на консервативните си убеждения той определя като единствената „истинска религия“⁴⁸.

Трубецкой не може да прости на „английския турист“, че „болшевиките по-скоро са му се харесали“ като „мили хора и най-вече – честни“. Погледът на английския пътешественик обаче не е толкова наивен, Уелс описва недостатъците на болшевишкото правителство, за него то е „смело“, но „дилетантско“, „извънредно неопитно“, „понякога жестоко и упражняващо насилие“⁴⁹, а Ленин вижда като „кремълски мечтател“, но отбелязва и съзидателната роля на болшевиките от гледна точка на държавността.

Трубецкой критикува необективността на английския поглед върху болшевиките на Уелс, но фантастът не остава прельстен от съветската власт, както се случва по-късно с мнозина западни интелектуалци като Бърнард Шоу, Андре Жид, Ромен Ролан, Анри

46 Герберт Уэллс. Россия во мгле..., 46–47.

47 Трубецкой, Н.С. *Письма к П.П. Сувчинскому. 1921–1928.* М., 2008, с. 281.

48 Трубецкой, Н.С. *Письма к П.П. Сувчинскому...*, с. 43, 157.

49 Уэллс, Герберт. Россия во мгле..., с. 100.

Барбюс, Лион Фойхтвангер и др. Трубецкой подценява общуването на Уелс с Максим Горки, при когото отсяда по време на престоя си в Русия.

В много отношения Уелс повтаря гледната точка на своя приятел Горки, към когото не скрива уважението си: „Горки заема в Русия съвършено специално, бих казал, изключително положение. Той е толкова голям комунист, колкото съм и аз“⁵⁰. (В своите „Несвоевременни мисли“ Горки остро критикува политиката на болшевиките срещу свободата на словото, но в същото време приема „искреността на желанието им за добро на народа“⁵¹.)

Трубецкой не е против революцията, а против болшевишкия ѝ вариант, в неговите идеалистични представи истинската революция е тази на съзнанието и евразийството е призвано да я осъществи. „Революцията на съзнанието“ на Трубецкой е евразийският отговор на пренебрежението на Европа към Русия. Оттук и най-острата реакция на руския емигрант на книгата, породена от английското отношение към Русия като към „географско понятие“.

Наистина подходът на Уелс към Русия е като към европейска колония, а страховете му от революционните сътресения след 1917 г. са свързани със следвоенното бъдеще на Западна Европа, зависима и от руските суровини: „Крахът на цивилизацията в Русия и замяната ѝ със селското варварство за дълги години ще отреже Европа от богатите недра на Русия, от нейните суровини,

50 Герберт Уэллс. Россия во мгле..., с. 20.

51 Горький, М. *Несвоевременные мысли*. 1990, с. 232.

<http://ruslit.traumlibrary.net>

зърно, лен и т.н. Страните от Запада едва ли ще могат да минат без тези стоки. Липсата им неизбежно ще поведе към общото обедняване на Западна Европа“⁵².

Позицията на Уелс обаче е най-вече прагматична, докато Трубецкой я възприема емоционално като „безгранично презрение към руската душа, а следователно и към Русия“. Трубецкой е особено чувствителен към европейския поглед към Русия и поради собствения си опит като емигрант, сблъскал се с неласкавото отношение към чужденците дори в академичните среди – на западните слависти към славистите от Източна Европа: „Дълбоко в душата си френските слависти презират всичко славянско, среднославянско и руско и го смятат за варварско. Славянските учени са добри като събирачи на материал, но когато започнат да разсъждават, се разкриват тяхната *manque de culture*⁵³ и тяхната *âme slave*⁵⁴: това са безпочвени фантазии, сектантско кръжочничество и т.н. Ето защо френският славист по никакъв начин няма да позволи руснак или славянин да го учи, във всеки случай – докато този руснак или славянин не се пофранцузи“⁵⁵. Самият Уелс не скрива презрението си към бялата емиграция в Англия, но то е продиктувано по-скоро от политическата ѝ позиция, а не от националната ѝ принадлежност, както болезнено го възприема Трубецкой: „Политическият облик на руските емигранти в Англия предизвиква презрение.

52 Герберт Уэллс. Россия во мгле..., с. 99.

53 *manque de culture* (фр.) – липса на култура.

54 *âme slave* (фр.) – славянска душа.

55 *Письма и заметки Н. С. Трубецкого*. М., 2004, с. 301.

Те безкрайно твърдят за „зверствата на болшевиките“: селяните опожаряват именията, развилнелите се войници грабят и убиват в глухите улички, и всичко това е дело на болшевишкото правителство. [...] Те ви дотягат до гадене, възхвалявайки поредния свръхчовек, Деникин или Врангел, който ще въведе, накрая, пълен ред, макар само Господ Бог да знае как ще стане това⁵⁶.

Ако критиката на Уелс към руснаците е от гледна точка на политическото и социалното им поведение, то тази на Трубецкой към англосаксонците е от гледна точка на расовата им принадлежност и никак не е ласкава: „гадна и твърде вредна раса“⁵⁷.

Вярно е, че характеристиката, която прави Уелс на православните свещеници и на руските селяни, е нелицеприятна, но писателят симпатизира на „най-добрата част от руската интелигенция“, която остава в Русия и която е поразена от „трагичното съзнание за безполезността на голямото дарование“⁵⁸.

Трубецкой е далеч по-краен и лично пристрастен, когато говори за руската интелигенция, интелектуалецът у него отстъпва пред аристократа. Когато Пьотър Бицили отказва да стане правоверен евразиец и се отдръпва от движението, Трубецкой го заклемява като „типичен провинциален интелigent от есерите, който изобщо не е преодолял своето интелгентство (фактически, теоретически може би, го е преодолял)“⁵⁹.

56 Герберт Уэллс. Россия во мгле..., с. 60.

57 Трубецкой, Н.С. Письма к П.П. Сувчинскому..., с. 72.

58 Герберт Уэллс. Россия во мгле..., с. 29.

59 „Трубецкой, Н.С. Письма к П.П. Сувчинскому..., с. 24.

Бицили се разграничава от религиозния подход на евразийците към европейската култура, дискредитирана от Трубецкой като „несъвместима с православието“. Трубецкой иска подчинение, той създава идеология на „ортодоксалното евразийство“⁶⁰ и дълго не може да се примири с факта, че по култура руската интелигенция е европейска... докато Бицили не изпитва комплекса на непълноценност към Европа, характерен за консервативната част от руската обществена мисъл.

Колкото и да се опитва да се еманципира от Европа обаче, Трубецкой остава по руски двойствен и в това отношение последовател на Фьодор Достоевски. Трубецкой не стига до краен изолационизъм и отхвърляне на всичко европейско: „Единствено на руснака [...] е дадена способността да става най-руски именно и само тогава, когато е най-европеец. Това именно е най-същественото ни национално различие от всички [...] Аз донесох тук моята руска тъга [...] За руснака Европа е също така безценна, както и Русия“⁶¹.

Истинският европеец за Н. С. Трубецкой е руснакът, така както истинският „всечовек“ за Ф. М. Достоевски е „всеевропеецът“, а предназначението на руснака е „всеевропейско и всемирно“.

Ако в публикуваните си текстове Трубецкой запазва евразийската антиевропейска стилистика, то в личната си кореспонденция руският емигрант не може да избяга от европейското в себе си и споделя своята умора от

60 Трубецкой, Н.С. Письма к П.П. Сувчинскому..., с. 64, 17.

61 Письма и заметки Н. С. Трубецкого ..., с. V.

доктринерството: „Евразийството за мен е тежък кръст, и при това абсолютно без всякакви компенсации. Разберете, че в дъното на душата си аз го мразя и не мога да не го мразя. То ме прекърши, не ми даде да стана това, което бих могъл и трябваше да стана. Да го захвърля, да изляза от него, да забравя за него – за мен би било най-голямото щастие“⁶².

Евразийската историософия е европейска, част от философията на европейския идеализъм, отричащ прогреса, рационализма и позитивизма. Евразийската култура също е европейска, защото няма евразийска, има руска култура, която е европейска още с приемането на християнството. Антиевропейската реторика на Трубецкой е по руски свръхемоционална – руският емигрант се чувства предаден от Европа, която не спасява стара Русия, нещо повече, опитва се да я разчлени с интервенцията, което засилва комплекса на победения при руските емигранти, загубили родината си не само физически, но и исторически и за които Русия също задълго остава в мъгла...

Дарина Григорова

62 Трубецкой, Н.С. *Письма к П.П. Сувчинскому...*, с. 269.